

„Já jsem právně úplně mimo“ – Zkušenosti rodičů z homoparentálních rodin v České republice¹

“I Am Legally Completely Excluded” – The Experiences of Parents
in Homoparental Families in the Czech Republic

Olga Nešporová

ABSTRACT The article focuses on the definition and description of basic forms of parenthood in homoparental families, i.e. families in which a child or children are raised by two parents of the same sex. The findings are based on the results of a qualitative phenomenological survey involving 37 in-depth interviews with same-sex parents. The research approach emphasised the actors' views. Homoparental families are specific in the Czech Republic in that the lack of equality of social parents is currently supported by legislation. Since same-sex parents feel equal in terms of the relationship with their child concerning both parental responsibility and childcare mutual replaceability, they have a critical perception of the legal inequality of social parents, who are not permitted by legislation to assume the role of the legal representative of a shared child. The declaration of parental equality with respect to the child can be interpreted as one of the strategies that same-sex parents have adopted in terms of strengthening the position of social parents. The deeper analysis of the data revealed differences in the parenting experiences of two types of same-sex parents. Lesbian women perceive the relationship with the child that they gave birth to differently to the relationship with a child that their partner gave birth to, while gay men deny or play down the importance of such differences.

KEYWORDS homoparental family, kinship, social parenthood, LGBT, motherhood, fatherhood

Česká i další evropské či „západní“ společnosti jsou stále více vstřícné k minoritám, snaží se naplňovat základní lidská práva kodifikovaná v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 a do každodenní praxe promítat nediskriminační zásady. Tyto obecné zásady jsou ve značné míře v posledních letech uplatňovány právě ve vztahu k LGBT osobám. Některá práva původně založená na heteronormativitě, jako je přístup k manželství a k rodičovství, jsou jim postupně zpřístupňována. Tato práva navazují na staré

Sociální studia / Social Studies 2/2022. S. 111–131. ISSN 1214-813X. <https://doi.org/10.5817/SOC2022-32991>

¹ Článek je výstupem projektu Komplexní výzkum o situaci rodin a seniorů (2018–2022), který je řešen v rámci Dlouhodobé koncepce rozvoje výzkumné organizace na období 2018–2022 schválené MPSV na základě Rozhodnutí č. 7-RVO/2018 o poskytnutí institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace. Za podporu děkuji. Dále bych chtěla velmi poděkovat dvěma anonymním recenzentům za cenné podněty a připomínky k textu.

židokřesťanské paradigma, ve kterém byla reprodukce spojována se sňatkem a vycházela z biologických daností, kdy pro ni bylo potřeba dvou lidí opačného pohlaví. Až do nedávné minulosti byly dokonce postihovány i samotné homosexuální styky. Ještě v trestním zákoníku z roku 1961 byl za trestnou formu homosexuálního chování považován pohlavní styk s osobou mladší 18 let, styk zneužívající závislosti, styk za úplatu a styk vzbuzující veřejné pohoršení (zák. č. 140/1961 Sb., § 244; Burešová 2020: 18). Tento zákon byl v České republice zrušen až v roce 1990.² Od té doby se mnoho změnilo a většinu obyvatel by dnes ani nenapadlo, že by homosexuálové mohli být za svoji sexuální orientaci trestně stíháni. Tolerance vůči nim je ve veřejném mínění vysoká (CVVM 2019), což ovšem neznamená, že se proti nim zároveň nevyskytují i občasně negativní postoje. Celková vstřícnost společnosti napomohla tomu, že homosexuálové a bisexuálové nemusí svoji identitu zpravidla skrývat a mohou otevřeně žít ve stejnopohlavních partnerstvích. Symbolické uznání takových soužití bylo v českém právu kodifikováno v roce 2006 novým zákonem o registrovaném partnerství (zák. č. 215/2006 Sb.), které pro ně bylo speciálně vytvořeno jako částečná náhrada za manželství, jež stejnopohlavní páry uzavírat nemohou. Opačný přístup je v Evropě spíše výjimkou, nicméně se vyskytuje. Mezi státy uplatňující diskriminační postupy vůči LGBT osobám patří Maďarsko, Polsko a Rusko. I v české společnosti se vstřícnost k LGBT lidem a jejich partnerským soužitím liší v různých sociálních prostředích a někde může být nižší.

Čím dál častěji žijí mladší kohorty LGBT osob podobným způsobem života jako jejich vrstevníci, včetně toho, že žijí v párových partnerských vztazích a mají děti, které společně vychovávají a zpravidla si je i společně „pořizují“. Že cesty k mateřství, a ještě více k otcovství LGBT osob jsou nesnadné, ukazuje studie Haškové v tomto čísle časopisu i mnohé další studie (Hašková et al. 2022; Hašková a Sloboda 2018; Maříková a Vohlídalová 2019). Specifická jsou i jejich následná rodičovství, která se musí vypořádávat s mnoha výzvami. 1. Homoparentální rodičovství narušuje tradiční heteronormativní koncept rodičovství. 2. Oba rodiče ve stejnopohlavním páru nemohou být biologickými rodiči jednoho dítěte. Biologické a sociální rodičovství se tedy vždy pro jednoho z partnerů nepřekrývají. 3. K tomu přistupují záležitosti dané legislativou, které mohou tento rozdíl buď umocňovat, nebo naopak zmenšovat. 4. Reprodukční medicína sice pomáhá početí, ale zároveň činí celou situaci ještě složitější, protože umožňuje oddělit to, co bylo bez ní vždy spojené, tedy biologické a genetické rodičovství ženy. To se netýká pouze stejnopohlavních párů, ale platí to obecně, tedy i v případě, že ji využívají heterosexuální páry. Některé procedury reprodukční medicíny tak vedly k novému posouzení a redefinici rodičovství v právní oblasti (Büchler a Keller 2016: 535; UNESCO 2019).

Tento článek si klade za cíl poukázat na různé úrovně či kategorie rodičovství a popsat zkušenosti rodičů z homoparentálních rodin s jejich překrýváním a zejména s jejich nepřekrýváním. Upozorním na shody a rozdíly mezi biologickým a výhradně sociálním rodičovstvím uvnitř rodin stejnopohlavních rodičů a zmíním i pozici biologických rodičů vně

² Na úrovni trestného činu byla homosexualita („smilstvo s osobami téhož pohlaví“) zařazena hned vedle zoofilie v § 129 zákona č. 117/1852, ř. z., který platil až do roku 1957 (Burešová 2020: 16–17). Novější trestní zákon (č. 86/1950 Sb.) v § 241 obsahoval trestný čin „pohlavní styk s osobou téhož pohlaví“, platný byl do roku 1961 (Burešová 2020: 16–18).

homoparentálních rodin. Na základě rozhovorů s gay a lesbickými rodiči vychovávajícími svoje děti v domácnostech vedených dvěma osobami stejného pohlaví popíši základní rozdíly mezi biologickým, sociálním, genetickým a právním rodičovstvím. Zaměřím se na aktérské vnímání, přičemž srovnám prožitky rodičovství u párů lesbických s páry gayů. Upozorním na některé strategie, které stejnopohlavní rodiče využívají k tomu, aby vyrovnali svoje asymetrické postavení podpořené legislativou. V závěrečné diskusi se vrátím k problematice příbuzenství a jejímu uznání v právním řádu. Nastíním možný vývoj a zmíním koncept nejlepšího zájmu dítěte, který má v legislativních posunech aktuálně velmi významnou úlohu.

Teorie příbuzenství a výzkum stejnopohlavního rodičovství

Příbuzenským vztahům byla v minulosti věnována značná pozornost. Popis a pochopení příbuzenských vazeb se pro mnohé badatele z řad antropologů staly úhelným kamenem poznání zkoumaných společností. Přitom zjistili, že příbuzenské vazby sice zpravidla vycházejí z biologické či genetické příbuznosti, ale ještě významnější jsou sociální konstrukty a instituty (Barnard a Spencer 1996; Murphy 2001). Rozlišovali proto mezi sociálními rodiči – pater a mater – a biologickými rodiči – genitor a genetrix (Barnard a Spencer 1996: 311–312). Protože i představy o biologické spřízněnosti jsou sociálně konturovány, Barnes (1961) toto členění ještě zpřesnil tím, že rozdělil kategorie biologických rodičů, respektive k nim přidal kategorii další, a to genetickou. Rodičovství a příbuzenství tak utváří tři spojitě úrovně: sociální, biologickou (jak je vnímána aktéry) a genetickou (reálné genetické příbuzenství). Je příznačné, že sociální antropologové sledovali pouze první dvě úrovně, ta třetí totiž nebyla významná a nebylo možné ji ověřovat a zkoumat. Vyžadovalo by to medicínské metody založené na ověřování DNA, které dříve nebyly známé a dostupné. Nezajímali se tedy o přímé genetické vazby, ale o biologické vazby tak, jak byly vnímány a kulturně definovány v dané společnosti.³ Důležité bylo, kdo je v daném společenství považován za biologického otce, nikoliv to, či spermie oplodnila vajíčko.

Naproti tomu je v současných technologicky vyspělých společnostech možné přesně zjistit a prokázat genetické rodičovství, čehož je využíváno zejména u otcovství. S pomocí nových metod je možné srovnáním DNA⁴ dítěte s DNA domnělého otce jejich genetický vztah jasně potvrdit, nebo vyvrátit. Biologickému/genetickému otcovství je často přikládán velký význam (Joamets a Kerikmäe 2016). Důvody jsou vesměs materiálního a právního charakteru. Zákonnému otci, tedy otci zapsanému v rodném listu dítěte, který prokáže, že není otcem genetickým, může soud odejmout zákonné povinnosti ve vztahu k dítěti. A to i v případě, že se jednalo o manžela matky dítěte.⁵ Naproti tomu je za matku stále považovaná žena, která dítě porodí, bez ohledu na to, zda je s ním geneticky příbuzná.

³ V některých společnostech například věřili, že k početí jednoho dítěte může fyzicky přispět více mužů (Barnard a Spencer 1996: 607).

⁴ DNA = deoxyribonukleová kyselina, z ní jsou tvořeny chromozomy v jádře buněk. Ty jsou nositeli dědičné informace.

⁵ Manžel matky dítěte je v českém právním řádu automaticky považován za otce dítěte na základě tzv. první domněnky otcovství (je otcem, pokud se dítě narodí v době od uzavření manželství

Sociální rodičovství však hraje rovněž významnou společenskou roli, důležité je zejména v rodinách rekonstituovaných, dále je potvrzováno instituty osvojení dětí (adopcí) a pěstounstvím. Za nejlepší primární prostředí pro socializaci dětí je totiž považovaná rodina, v ní jsou vytvářeny a předávány vzory chování, v ní je poskytován sociální a kulturní kapitál (Fišerová 1996). Za běžnou a normativní byla na konci 20. století v české společnosti považovaná nukleární rodina s dítětem či dětmi tvořená manželstvím muže a ženy. Již Možný (1990) ovšem upozorňoval na skutečnost, že takových rodin a soužití (manželského páru s dětmi) je v populaci v daném okamžiku zastoupeno vlastně poměrně málo.⁶

V současnosti je manželská rodina ženy a muže s dětmi ještě vzácnější. Reprodukce přestala být spojována s manželstvím, téměř polovina dětí se rodí mimo něj (48 % v roce 2019; ČSÚ 2020). V důsledku toho je za nukleární rodinu běžně považovaná žena a muž žijící v partnerství a vychovávající dítě. Nicméně je to stále především tento heteronormativní obraz, který je základním konceptem promítaným do uvažování o rodině. Přestože rodinná uskupení jsou v současné české společnosti značně pestrá, ideálem i normativem zůstává (manželský) pár ženy a muže s (dvěma) dětmi (CVVM 2020; Kuchařová et al. 2019, 2020). Z něj vychází i platná legislativa stanovující práva, podmínky a povinnosti týkající se manželství a rodičovství.

Do tohoto heteronormativního konceptu pak rozhodně nezapadají rodiny v čele se stejnopohlavními partnerskými páry. Takové rodiny jsou v současných společnostech nové, začaly vznikat ve druhé polovině 20. století. Zpočátku se tvořily častěji až jako druhotné, po rozpadu různopohlavního rodičovského páru. Vědecká pozornost byla nejprve směřována na děti vyrůstající v homoparentálních rodinách. Primárním cílem bylo zjistit, zda se děti vychovávané dvěma rodiči stejného pohlaví správně vyvíjejí a zda na ně nemá tato výchova nějaký negativní vliv (např. Meezan a Rauch 2005; Patterson 2006). Výrazné rozdíly při srovnání s dětmi vyrůstajícími v různopohlavních rodinách zjištěny nebyly. Výzkumy potvrdily, že kvalita rodinných vztahů je pro vývoj dítěte důležitější než sexuální orientace rodičů. Některé novější studie využívající rozsáhlejších dat a longitudinální metodologie ukazují, že v Nizozemsku děti narozené do homoparentálních rodin vykazují lepší výsledky v porovnání s dětmi, které se rodí do rodin heteroparentálních (Bos et al. 2016; Mazrekaj et al. 2020). Možné vysvětlení spočívá v kompenzační teorii, podle které se stejnopohlavní rodiče snaží dětem kompenzovat stresové situace tak, že jim věnují více času a energie v porovnání s různopohlavními rodiči (Mazrekaj et al. 2020: 852).

Zahraniční odborná literatura se v posledních desetiletích zaměřovala na různé aspekty stejnopohlavního rodičovství. Od studií sledujících vývoj a výsledky dětí přesunuli badatelé pozornost ke sledování genderových rolí a jejich utváření, k čemuž jim stejnopohlavní partnerství sloužila jako zajímavá laboratoř, protože v nich nemohou být role konstruovány na základě odlišného pohlaví a jemu připisovaných atributů (Gabb 2004; Goldberg

do uplynutí třicátého dne po zániku manželství). Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Podobně ustavuje manželství otcovství i v mnohých jiných státech (UNESCO 2019: 21).

⁶ Jednak vinou četných rozvodů, jednak díky tomu, že děti žijí s rodiči jen určitou omezenou dobu, navíc někteří lidé mají pouze jedno dítě, čímž se tato doba zpravidla ještě zkracuje (Možný 1990: 20–23).

a Perry-Jenkins 2007). Významná část bádání o homoparentálních rodinách se zaměřila na sledování otázek rodičovské identity a rozdílů mezi biologickými a nebiologickými stejnopohlavními rodiči (Gabb 2004; Goldberg a Perry-Jenkins 2007; Padavic a Butterfield 2011). Jejich porovnáním zjišťujeme odlišnosti založené na různých legislativních i společenských podmínkách v dané zemi, včetně míry formálního i neformálního uznávání stejnopohlavních partnerství, legální pozice druhého nebiologického rodiče či přijímání homoparentálních rodin s dětmi sociálním okolím.

I přes některé shodné rysy lze říci, že rozdíly mezi jednotlivými státy či jejich geografickými nebo sociálními částmi jsou ohromné. Zjištění z výzkumů jsou přínosná i tím, že umožňují sledovat, jak homoparentální rodiny v různých zemích fungují a jaké problémy řeší. Srovnávací studie pak rovnou upozorňují na shody a rozdíly, kdy za totožným chováním stejnopohlavních rodičů mohou stát velmi odlišné významy a motivy. Ty odpovídají společenskému kontextu daných zemí. Příkladem může být srovnání švédských a irských lesbických žen, které shodně upřednostňovaly početí/inseminaci se známým dárcem, gayem. Ve Švédsku proto, že u takového muže matky předpokládaly, že bude figurovat v životě dítěte a bude se podílet na jeho výchově jako jeho otec (byť ne legálně přiznaný) více než heterosexuální muž. Naproti tomu byly v Irsku preference homosexuálně orientovaných mužů jakožto dárců spermatu lesbickými ženami vedeny zcela jinými úvahami. S jejich zapojením do péče o dítě se nepočítalo, ale ženy kalkulovaly s tím, že v případě, že by si biologický otec chtěl na nich vymáhat přístup k dítěti soudně, bude jeho pozice jakožto homosexuála před soudem slabší než pozice heterosexuálního muže. Ženy tak měly větší naději, že jim dítě „zůstane“ a nezíská ho jeho biologický otec (Ryan-Flood 2005).

V USA údajně vyrůstalo v domácnostech se stejnopohlavními rodiči více dětí v roce 2000 než v roce 2015,⁷ kdy bylo zpřístupněno manželství stejnopohlavním párům ve všech státech USA (Gates 2015: 69, 73). Na přelomu století to byly nejčastěji děti, které se původně narodily různopohlavním rodičům a stejnopohlavním párem byly vychovávány až po rozpadu původního rodičovského páru. S větší akceptací LGBT osob a redukcí sociálního stigma stejnopohlavních párů vznikaly takové rodiny v roce 2015 již častěji jako primární, tj. děti byly plánované a rodily se (či byly adoptované) do stabilních stejnopohlavních partnerství či manželství. Homosexuálně či bisexuálně orientovaní jedinci totiž v roce 2015 vstupovali méně často do heterosexuálních partnerství, než jak to činili jejich předchůdci, přičemž právě v těchto partnerstvích dříve děti často vznikaly (tamtéž: 69–70).

Pro české prostředí data nemáme, ale je zřejmé, že k postupu od sekundárních stejnopohlavních rodin k plánovaným stejnopohlavním rodičovstvím zde rovněž v posledních desetiletích došlo (cf. Polášková 2009; Nešporová 2021). Podle dat ze Sčítání lidu, domů a bytů žilo v roce 2011 v domácnostech stejnopohlavních partnerů celkem 925 dětí, ovšem jen 46 z nich mělo rodiče v registrovaném partnerství (ČSÚ 2013: 5). Naopak oproti poznatku z USA je málo pravděpodobné, že by počty dětí žijících se stejnopohlavními rodiči v ČR

⁷ Gates odhadoval, že v roce 2015 vyrůstalo v homoparentálních rodinách v USA zhruba 200 000 dětí. Zároveň odhadoval, že ve stejné době žilo na území USA zhruba 2 až 3,7 miliónu dětí, jejichž alespoň jeden z rodičů byl LGBT (Gates 2015: 72). Mnoho z nich žilo pouze s jedním LGBT rodičem a mnoho dalších žilo s různopohlavními rodiči, kde jeden z rodičů byl bisexuální.

v posledních letech klesaly. Nasvědčují tomu poznatky z terénních výzkumů i zkušenosti z neziskových organizací podporujících LGBT osoby. Přesnější a aktuálnější počty získáme ze Sčítání lidu, domů a bytů 2021, data však ještě nejsou dostupná.

V českých sociálních vědách jako první tematiku homosexuálního rodičovství pojednávala Sokolová (2004: 89–91), která na počátku 21. století upozornila na homofobii české společnosti i na skutečnost, že sexuální orientace nemá vliv na to, zda člověk chce nebo nechce mít děti, a tedy že i homosexuálně orientovaní jedinci touží po dětech. Ve společnosti pak nacházela častější obavy z rodičovství dvou mužů než z rodičovství dvou žen, což vysvětlovala genderovými stereotypy. Následně podrobněji zkoumala možnosti gay rodičovství a potvrdila, že v době jejího výzkumu (2006–2007) v české společnosti ani mezi gayi samotnými zatím děti „nebyly na pořadu dne“. Rodičovství párů gayů se tehdy jevilo jako něco nevhodného a nedostupného (Sokolová 2009: 141–142). Oproti tomu bylo ve stejné době rodičovství leseb sice ještě neobvyklé, ale hojnější. Výzkumy lesbických homoparentálních rodin realizovaly v prvním desetiletí 21. století brněnské výzkumnice Polášková a Nedbálková, které svá zjištění a zkušenosti lesbických žen s rodičovstvím popsaly ve dvou samostatných monografiích (Polášková 2009; Nedbálková 2011). Ve druhém desetiletí 21. století se výzkumem homoparentálních rodin, včetně rodin založených na sdíleném rodičovství, surrogátním mateřství či rodin rekonstituovaných (znovusložených, sešivaných), v České republice zabývala Kutálková (2015; Kutálková a Skřivánková 2018) a Nešporová (2021). Hlavní zjištění českých autorek o stejnopohlavním rodičovství pak přehledně shrnul Sloboda (2016: 110–134).

Metodologie

Studie vychází z poznatků kvalitativního výzkumu, který jsem realizovala v roce 2020. Fenomenologickým přístupem jsem zkoumala zkušenosti rodičů žijících v homoparentálních rodinách. Nejvýznamnějším zdrojem dat bylo 37 hloubkových rozhovorů s rodiči vychovávajícími dítě ve stejnopohlavním partnerství. Pozorování interakcí mezi partnery stejného pohlaví a mezi rodiči a jejich dětmi poskytlo další doplňkový zdroj dat, který jsem využila především pro lepší pochopení situace zkoumaných rodin a pro interpretaci dat získaných z rozhovorů. Takové pozorování nebylo prováděno cíleně, ale jen pokud k tomu byla příležitost, například když se rozhovory konaly v domácím prostředí participantů nebo mezi jednotlivými rozhovory při střídání.

Výzkumný soubor zahrnoval 23 homoparentálních rodin, ve kterých aktuálně žilo 41 dětí. 13 rodin bylo vedeno ženami, 6 muži a 4 fungovaly v modu sdíleného rodičovství. Stejnopohlavní rodiče byli registrovanými partnery pouze v 7 případech. Záměrem účelového výběru bylo vytvoření různorodého souboru participantů s ohledem na pohlaví, vzdělání, způsob získání dítěte, region, ve kterém rodina žila, a věk dětí (*maximum variation sampling strategy*, Emmel 2013). Pro zařazení rodiny do souboru bylo nezbytné, aby se jednalo o rodinu, kde je dítě vychovávané v domácnosti dvěma partnery stejného pohlaví. Participantů byli rekrutováni jak prostřednictvím mých osobních i pracovních sítí, tak na základě informativních letáků a e-mailů šířených elektronickou cestou organizacemi podporujícími LGBT osoby (platforma PROUD, facebookové stránky iniciativy Stejná rodina).

Využita byla i metoda sněhové koule. Z potenciálních respondentů, kteří se do výzkumu přihlásili, jsem participanty záměrně vybírala s ohledem na zajištění variability ve výše zmíněných charakteristikách. Všechny rozhovory byly osobní, semi-strukturované a nestandardizované. Rozhovor byl vedený vždy s každým participantem jednotlivě a tematicky se zaměřoval na složení rodiny, péči o děti, sladování rodinných a pracovních rolí, vnímání rodičovství, reakce sociálního okolí na zkoumanou rodinu a možné oblasti zlepšení rodinné politiky pro homoparentální rodiny. Byl pořízen jeho zvukový záznam a následně doslovný přepis. Využila jsem především otevřené tematické kódování, v další fázi analýzy jsem jednotlivé kódy sdružovala do skupin (Guest et al. 2012). Akcentována byla hlediska a zkušenosti aktérů, jak je ve fenomenologickém přístupu běžné (Creswell 2013: 76–82).

Stejnopohlavní rodiče označuji jako „rodiče biologického“ (který je zpravidla zároveň rodičem genetickým, biologickým, právním i sociálním), o druhém rodiči hovořím jako o „rodiči (výhradně) sociálním“. Případně užívám termíny biologická matka a sociální matka či biologický otec a sociální otec. Tam, kde není ani jeden z rodičů biologickým rodičem (dítě bylo získáno osvojením nebo přijetím do pěstounské péče), používám označení zákonný rodič či pěstoun a pro druhého stejnopohlavního rodiče pak termín sociální rodič.⁸

Pro lepší plynulost textu a snazší čtení používám generické maskulinum, slovy rodič, participant, aktér tedy označuji jak muže, tak i ženy. Dále používám termíny lesba a gay a od nich odvozená přídavná jména. Participantů tato označení často sami používali a nevymezovali se vůči nim negativně. Jména participantů a členů jejich rodin, která v textu uvádím, jsou smyšlená. Jména členů jedné rodiny začínají stejným písmenem.

Výpovědi participantů byly přiblíženy spisovně češtině náhradou hovorových koncovek. Opakující se nevýznamná slova (jakoby, jako, prostě apod.) byla vypuštěna tehdy, když byla nadužívána bez jasného významu. Jestliže taková slova značila zaváhání či nejistotu, byla ponechána. Pokud byla část hovoru vynechána, jsou na daném místě tři tečky. V hranatých závorkách jsou doplňky a vysvětlivky určené pro lepší pochopení textu.

Biologické versus výhradně sociální rodičovství stejnopohlavních párů

Stejnopohlavní rodiče se v porovnání s rodiči různopohlavními nacházejí v jiné situaci, protože u nich není možné, aby se oba zároveň stali biologickými a genetickými rodiči společného dítěte. V České republice se navíc podle stávající legislativy nemohou oba zároveň stát rodiči stejného dítěte ani podle práva. Legální rodičovství a společensky uznatelná pozice zákonného zástupce dítěte je jednomu z nich vždy odepřena. Tím se Česko liší od jiných států, např. Velké Británie, Irsko, Francie, Španělska, Portugalska, Německa, Rakouska,

⁸ Zahraniční autoři používají pro stejnopohlavní rodiče různá označení, např. *birth mother* a *non-birth mother* (McInerney et al. 2021); *birth mother* a *second parent* či *second legal parent*, *biological parent* a *non-legal parent* (Surtees a Bremner 2020); *genetic father* a *second legal parent* (Malmquist a Höjerström 2020); *legal parent* a *non-legal parent* či *psychological parent* nebo *(non-legal/homosexual) co-parent* (Kinsey 2009); *birth mother* a *other (non-biological) mother* či *lesbian parent who is not „birth mother“*, případně *co-parent*, termín, vůči kterému se participantky v Anglii negativně vymezovaly (Gabb 2005).

Švédsko, Finsko, USA a Austrálie, kde je stejnopohlavním párům umožněno vstupovat do manželství a osvojovat děti (Mendos et al. 2020). Vyplývají z toho mnohé dopady, především je oslabováno postavení homoparentálních rodin v české společnosti, jakož i postavení nebiologického či druhého, výhradně sociálního rodiče. Tuto nerovnováhu sami aktéři vnímali a často na ni v rozhovorech upozorňovali:

Moje pozice sociální matky je naprostý průšvih v případě rozchodu [partnerství nás dvou] ... spadáte do kategorie „další osoby blízké“ a ten nárok [vidět dítě] je třeba jedno odpoledne za měsíc nebo tak něco, což je úplně brutální. (Šárka, sociální matka jednoho dítěte)

Biologický rodič byl v homoparentálních rodinách téměř vždy zároveň i rodičem zákonným,⁹ jeho postavení tedy bylo jasné a významně silnější oproti druhému stejnopohlavnímu rodiči, kterému náleželo toliko rodičovství sociální. Absence možnosti právně kodifikovat vztah k dítěti, které sociální rodič vychovával, se projevovala v různých oblastech, a to více vně rodiny než uvnitř. Rodiče ji často vnímali jako hrozbu do budoucnosti v případě, že by skončil jejich partnerský vztah nebo byl biologický rodič mimo dosah (například z důvodu nemoci, cesty do zahraničí, smrti). Tento problém byl zmiňován v rozhovorech s rodiči z homoparentálních rodin s dlouhodobým partnerským vztahem velmi často.

[Partnerka] nemá žádné právní vztahy k dětem, to je základní věc, přestože se o ně vlastně od začátku stará, byla u porodu, děti jsme si naplánovaly spolu, tak ona k nim nemá žádná práva a v podstatě povinnosti taky teda ze zákona ne. Nicméně plní vyživovací roli, výchovnou roli, rodičovskou roli, ale vlastně společnost papírově, ani společensky, ji neuznává ... [sociální rodiče] nemají žádná práva, když se s ním partner rozejde, tak ani nemůžou se domáhat toho, že ty děti chtějí, že mají právo je vidět. (Barbora, biologická matka dvou dětí)

... já jsem právně úplně mimo, já v podstatě, kdyby se s partnerkou něco stalo, tak nejsem vůbec ve hře. (Lucie, biologická matka dvou dětí a sociální matka jednoho dítěte)

Manželka vlastně na ty děti, i když jsou na ni zvyklé, tak na ně nemá žádné právo, protože díky registrovanému partnerství vlastně získala nárok na to, že může dostat informace ohledně mého zdravotního stavu. Ale to je všechno. Mně, kdyby se něco stalo, tak děti musí k někomu jinému do rodiny. Což je celkem na prd, protože vlastně ona je nemůže ani při něčem zastupovat, není brána jako druhý zákonný zástupce, takže v tomhleto ten právní systém to má strašně špatně vymyšlené. (Pavla, biologická matka dvou dětí)

Tento rozdíl vnímali zvláště citlivě stejnopohlavní rodiče především tehdy, když děti plánovali a získávali společně nebo je dohromady vychovávali od raného dětství. Tam, kde děti začaly žít se stejnopohlavními rodiči až po rozpadu různopohlavního rodičovského páru a druhý biologický rodič s nimi udržoval vztah, silné požadavky na zrovnoprávnění rodičovství obou stejnopohlavních rodičů v rozhovorech nezazněly. Původnímu rodiči bylo přiznáváno jeho rodičovské právo a někdy byly partnerky matky vnímány jako rodiče pouze částečně. Roli hrál věk dětí, stabilita těchto nových vztahů i vlastní vztah těchto druhých, respektive třetích

⁹ V souvislosti s asistovanou reprodukcí může dojít k situaci, kdy biologický či genetický rodič ze stejnopohlavního páru z různých důvodů není rodičem právním (např. ze zdravotních důvodů, protože to neumožňuje legislativa nebo se tak rodiče dohodnou). Takové případy jsou ojedinělé.

(či dalších) „rodičů“ k danému dítěti. Situace v takových rodinách je podobná jako v rekonstituovaných rodinách různopohlavních rodičů.

Tento článek se ovšem zaměřuje především na rodiny, kde partneri stejného pohlaví plánovali a získávali dítě společně, i když formálně může být rodičem jen jeden z nich. Situace rodin rekonstituovaných může být odlišná.¹⁰

Ve výzkumném souboru byla převaha rodin (16 z 23), ve kterých byl pouze jeden rodič z páru biologickým a/či zákonným rodičem dítěte či dětí a druhý byl výhradně sociálním rodičem.¹¹ Minimálně ve dvou případech to však pár plánoval brzy změnit a matkou dalšího dítěte se měla stát ta z páru, která ještě žádné dítě neporodila, v dalších dvou případech bylo budoucí biologické rodičovství výhradně sociálního rodiče také zvažováno. Vzhledem k nedokončené reprodukci lze předpokládat, že výsledný poměr bude v budoucnosti velmi vyrovnaný. Zejména mladší participant z homoparentálních rodin zakládaných v nedávné době cíleně rodičovství plánovali tak, aby oba rodiče z páru měli nějaké biologické/zákonné dítě. Tento postup považuji za jednu ze základních strategií, kterou stejnopohlavní rodiče vzájemně vyrovnávají svoje asymetrické postavení.

Zkušenosti sociálních rodičů

Nejisté právní postavení sociálního stejnopohlavního rodiče bylo všemi páry, kde rodiče plánovali a získali dítě společně, považováno za znevýhodňující. Sociální rodiče se cítili být poškozeni tím, že jim není umožněno získat právní vztah k dítěti, o které pečují, vychovávají je a žíví je. V rozhovoru to vyjádřila například paní Dana, žijící v registrovaném partnerství s biologickou matkou dcery, kterou „získaly“ a vychovávaly společně:

Přijdu si v naší rodině právně znevýhodněná. Nutně potřebuji už pro svůj [lepší] pocit být napsaná v rodném listě, nebo aspoň mít možnost dceru si osvojit, nebo udělat nějaký krok jí být právně blíž. (Dana, sociální „rodič“ jednoho dítěte)

Nezakotvenost právního vztahu mezi dítětem a sociálním rodičem velmi negativně vnímal i pan Ctibor, který upozorňoval nejen na svoji nejistotu, ale i na absenci závazků sociálních rodičů vůči jejich dětem:

[Ž]ijete v jedné domácnosti, máte dítě, dáváte mu maximum ze sebe a vlastně jeden čas, jednu chvíli, nedej bože, může se něco stát, si můžete vzít balíček, ruksak na záda a jít pryč v podstatě bez ničeho ... odcházíte a nemáte absolutně žádné vymahatelné právo, žádné nároky. ... To samé vlastně z druhého pohledu, že nedej bože, kdybych se zbláznil a odešel, tak nemám vůbec žádnou vyživovací povinnost vůči malému, nemusím ho vůbec vídat, můžu ho tady nechat úplně

¹⁰ Ve 21 z 23 zkoumaných rodin plánovali a/či získávali stejnopohlavní rodiče alespoň jedno dítě společně. Jako rekonstituované lze označit tři rodiny z výzkumného souboru; v nich měli participant předchozí zkušenost soužití s druhým rodičem dítěte, ve dvou případech byl druhým rodičem biologický otec, v jednom případě sociální matka.

¹¹ Započítány jsou i rodiny s dětmi osvojenými a v pěstounské péči. Pěstouna v těchto případech započítávám mezi „zákonné rodiče“. Sdílená rodičovství jsem zařadila podle mateřského páru, pokud v době výzkumu existoval.

ve štychu, jak budu chtít. A to samé samozřejmě, když by se někomu z nás něco stalo, tak soudní cestou řešit, kam malý půjde, jestli vůbec půjde ke mně? Ze zákona to tak není ... (Ctibor, sociální otec jednoho dítěte)

Podobné pocity popisovalo mnoho dalších stejnopohlavních rodičů, kteří nemohli legitimizovat vztah k dětem, které vychovávali. Absence právního vztahu k dítěti jim kromě celkového neuznání jejich postavení coby rodiče přinášela nesnáze i v běžném životě, kdy rodiče museli dopředu promýšlet, který z nich může či nemůže dítě doprovázet. Typicky například u lékaře při očkování, kde je vyžadován souhlas zákonného zástupce, nebo při zápisu do mateřské či základní školy, často i na třídních schůzkách, kde zákonný zástupce podepisuje různé formuláře.

Pokud nejsou rodiče registrovanými partnery, přicházejí i o některé ekonomické výhody určené rodinám s dětmi, podobně jako nesezdaní heterosexuální rodiče. Například si nemohou odečíst z daní částku na vyživovaného partnera (nepracujícího a pečujícího o dítě). Podobně pokud nejsou děti sourozenci (tj. nemají stejného rodiče), přichází rodina u slevy na dítě o vyšší bonus na děti vyšších pořadí.

Vědomí právní nevymahatelnosti vztahu k dítěti bylo tím, co stejnopohlavní rodiče tížilo nejvíce. A to nejen v případě krizových situací. Mnoho sociálních rodičů vystupovalo ve vztahu k dítěti na veřejnosti otevřeně jako v pozici rodiče, nicméně byli si vědomi, že se proto mohou setkat s negativními reakcemi okolí. Takové reakce se nestávaly denně, ale mnozí z nich některé zmínili. Častěji ženy než muži. Samo vědomí, že nejsou v právu, tížilo mysl některých z nich:

... se najednou nechtíc pohybujete v pololegálním světě, už počínaje tím umělým oplodněním, už tam na té klinice musíte vlastně lhát. A postupně prostě, jak se derete tím systémem, tak ono to není jiné. My třeba u dětské doktorky jsme nic netajily, ale ta to nikdy nerozdýchala, že jo, takže když jsem přišla na pětiletou prohlídku se synem já, tak se na mě už v čekárně osopila sestra, kde je matka? (Lucie, biologická matka dvou dětí a sociální matka jednoho dítěte)

V dalším páru podobnou situaci vyřešili výměnou dětského lékaře, jiný dobře situovaný pár gayů zase platil dětem nadstandardní soukromou lékařskou péči, aby se s takovými reakcemi neseťkával.

V běžných každodenních interakcích si většina rodin dokázala poradit a vesměs přiznávala, že se setkávají se vstřícným přístupem okolí a většinou nikdo nerozporuje jejich vztah k dítěti. Tento postup dobře fungoval ve školství či lékařství zejména tehdy, když měli oba rodiče stejné příjmení.

... u doktorů nebo tak, že ve chvíli, kdy máte stejné příjmení, tak vlastně nikdo neřeší, kdo je otec dítěte, kdo na něj má nějaký právní nárok a tak. (Čeněk, jedno biologické dítě, jedno sociální dítě)

... když řeknete, že jste oba dva rodiče, že to ty lidi respektují a úplně kdekoliv. V momentě, kdy to není ten úřad, ale je to ten lidský faktor, tak je to úplně v pohodě. (Tomáš, dvě sociální děti, jedno biologické dítě)

Asertivní přístup tak často fungoval, ale nebyl automatický. Rodičům působilo starost, že nejsou v právu a kdykoliv může být sociálnímu rodiči upřeno rozhodovat za dítě, pokud by

daná úřední osoba nebo lékař chtěli. S tímto vědomím pak jednali a někteří se raději takovým situacím vyhýbali:

[Partnerce] byla nabídnutá služební cesta na měsíc do zahraničí a už tam jsme to musely zvažovat, protože pak cokoliv by se stalo, tak by to bylo hodně komplikované ... kdyby se stal nějaký úraz, musela jsem do nemocnice s ní [dcerou], tak tu základní péči udělají, ale už mně nesdělí žádné informace, kdyby to bylo něco komplikovanějšího. A všechno, co se týká pak jakýchkoliv jiných úřadů, tak tam tedy vystupuje Hanka [partnerka]. (Helena, sociální matka jednoho dítěte a biologická matka dvou dětí)

Nedostatek práv zakládajících vztah druhého stejnopohlavního rodiče k dítěti byl srovnáván se situací různopohlavních rodičů, kterým není možnost mít společné dítě z právního hlediska upírána. V této souvislosti jedna ze sociálních matek upozornila na velký heteronormativní tlak kladený na rodičovství:

[P]aradoxně, když bych já byla transsexuál, nechala se přeoperovat na muže tak bych mohla s Vlastičkou [partnerkou] jít na IVF, mohla bych být v rodném listě a mohla bych být otec dítěte, byť bych ho nezplodila samozřejmě. (Věra, sociální matka jednoho dítěte)

V tomto konkrétním případě soud rozhodl o sdílené péči s biologickým otcem dítěte, a to na jeho žádost. Ani matka paní Věry ji jako matku neuznávala, naopak ve shodě s heteronormativním konceptem i českým právním řádem uznávala otcovství svého syna, který byl otcem daného dítěte a bratrem paní Věry. Sdílené rodičovství tak bylo vynucené ze strany biologického otce a matky s ním sice nesouhlasily, ale musely jej respektovat. Tento případ byl jasnou ukázkou toho, že biologické a různopohlavní rodičovství je v české společnosti upřednostňováno i skutečnosti, že aktivní role otce může pozici sociální matky oslabovat.

Pokud měl pár v péči více dětí a role rodičů se vzájemně křížily, tedy každý byl ve vztahu k některému z nich rodičem biologickým a k některému rodičem výhradně sociálním, participant v roli sociálních rodičů kladli v rozhovorech menší důraz na vlastní nejistotu právního vztahu k dítěti. Mnohdy byli zároveň suverénnější i navenek a nebáli se vystupovat v roli rodiče pro všechny děti v rodině. K tomu je vedly i praktické záležitosti, kdy bylo často jednodušší řešit některé věci s oběma dětmi najednou, např. návštěvu lékaře, zápis do MŠ či ZŠ v případě dvojčat apod. Naproti tomu rodiče spíše starších dětí, kde biologickou matkou byla pouze jedna žena z páru, častěji postupovali tak, aby se vyhnuli možným konfliktním situacím, tj. děti vždy zastupovala zákonná matka a jen ona za ně jednala tam, kde to bylo nutné.

Shody v zakoušení mateřství a otcovství stejnopohlavních rodičů

V rodinách leseb i gayů zpravidla platilo, že oba rodiče se ve vztahu k dítěti cítili být rovnocennými rodiči. Když pomineme právní náležitosti, ani jeden z nich se nepovažoval za důležitějšího. Naopak biologičtí rodiče často zdůrazňovali význam druhého rodiče a popisovali jej jako plnohodnotného a v zásadě rovnocenného, co se týká péče o dítě a fungování rodiny. Obě „matky“ či oba „otcové“ většinou byli zastupitelní v otázkách péče o děti. Zejména tam, kde jeden rodič byl výhradně v roli sociálního rodiče, byly v rozhovorech s biologickým rodičem patrné snahy o vyzdvihování významu sociálního rodiče. Ilustruje to například úryvek

z rozhovoru s paní Ivetou, biologickou matkou čtyřměsíční dcery, která se snažila novou pozici i roli partnerky jako rovnocenné matky prezentovat ve svém sociálním okolí:

Takže my [já a moje partnerka] jsme prostě regulérní dvě mámy a někdy se smazává hranice, jestli jsem ji rodila já, nebo Irena [partnerka], protože [dcera] je naše prostě. Takže tak to bere-me, a tak bychom chtěly, aby to bralo i okolí. A spíš v rodině [naší širší] se setkáváme s tím, že jako jsem já ta máma, a tak se na mě obrací, co se Ivanky [dcery] týče. ... A trochu třeba je Irena upozaděná nebo se tak cítí. To taky hodně řešíme, ale musíme to brát tak, že i [pro]to naše okolí, je to nová situace a nikoho takového [stejnopohlavní rodiče] neznají. Takže pořád se pohybujeme v nějakých rolích máma – táta. Takže to okolí my musíme naučit tím [naším] přístupem, že jsme obě mámy. (Iveta, biologická matka jednoho dítěte)

Tento pár se tedy vědomě snažil, aby se jak v rámci vlastního vztahu, tak navenek obě ženy prezentovaly jako rovnocenné matky, a tak se i vnímaly. Ve svém sociálním okolí se setkávaly s různými reakcemi a často byly posuzovány podle běžných heteronormativních kategorií, kdy sociální matce byla spíše přisuzována role otce. Možná i proto, že to byla ona, kdo aktuálně rodinu živil. Přitom pro cizí pozorovatele, včetně mě v roli výzkumnice, nebylo z běžných interakcí s dítětem možné poznat, která z nich dítě porodila.

Rozdílné prožitky mateřství

Jak bylo uvedeno, lesbické ženy často v rozhovorech zdůrazňovaly, že jsou jako matky ve vztahu k dítěti rovnocenné. Některé z nich však zároveň přiznávaly, že v rovině prožitků i vztahu k dítěti se vyskytují drobné rozdíly mezi biologickou a sociální matkou. Biologická matka údajně citlivěji vnímá a prožívá, co dítě dělá a co se s ním děje, zejména pokud to je něco „špatného“. Paní Olivie v rozhovoru zmínila, že chování dítěte, které porodila, dokáže vzbudit její negativní emoce více v porovnání s dítětem, které porodila partnerka:

Já to třeba cítím tak, že moje dítě mě víc rozčiluje, jo? Nebo když se mu něco stane, tak asi víc mě to nervuje, nebo když je nemocné. Tak na téhle rovině, takové té biologické, to jakoby ta máma [která porodila] víc prožívá, jo? (Olivie, biologická matka jednoho dítěte a sociální matka jednoho dítěte)

Jiná matka uvedla, že partnerka má ve vztahu ke kojenci, kterého porodila, mnohem větší potřebu se s ním mazlit. Zatímco ona jako sociální matka má ve vztahu k synovi tuto potřebu zhruba 30 %, biologická matka ji má údajně 100 %. Biologické matky rovněž referovaly o tom, že pociťují větší strach a úzkost o dítě, které porodily, než o dítě, které porodila jejich partnerka. A to i přesto, že jak uváděly, obě děti milovaly stejně. Srovnání různých prožitků nejvíce popisovaly matky nejmenších dětí, které zastávaly obě pozice, tedy byly jak v roli biologické, tak i v roli výhradně sociální matky. Paní Edita, která byla nejprve v roli sociální matky a několik let nato v roli biologické matky syna, v rozhovoru uvedla, že u prvního dítěte byla přesvědčená, že mezi sociálním a biologickým rodičovstvím rozdíl není. Když se její partnerce narodila dcera, milovala ji jako sociální matka hned od počátku. Když se pak jí samé narodil syn, uvědomila si, že prožitek je trochu jiný. O syna, kterého porodila, má údajně větší strach, byť oba dva miluje stejně.

Dala bych život za oba dva, ať je to jeden, nebo druhý. A je to takové, víc je člověk opatrnější si myslím, s tím svým [dítětem, které porodil]. (Edita, sociální matka jednoho dítěte a biologická matka jednoho dítěte)

Další z matek poukázala na skutečnost, že jinakost vztahu k dítěti může souviset i s tím, že biologická matka s ním zůstane doma a tráví s ním zpravidla víc času, mateřskou ani rodičovskou dovolenou totiž sociální matka využít nemůže. Tím se prohlubuje rozdíl mezi oběma matkami. Pokud jedna z nich tráví s dítětem odmala víc času, je pravděpodobné, že si s ní dítě vybuduje těsnější vztah. Potvrdily to i výpovědi dalších participantek. Přestože se tedy obě ženy do péče o dítě či děti zapojují, nelze říci, že by pečovaly o stejné dítě přesně půl na půl:

Ne, to si myslím, že úplně jako napůl se to říct nedá, protože vždycky je to asi trochu víc na té partnerce, co to dítě vlastně porodí, nebo co s tím dítětem zůstane doma. Ale určitě jsme to nevyčleňovaly tak, že já bych říkala – hele, já jsem víc rodič, protože to dítě je moje. Tak to ne. (Greta, biologická matka jednoho dítěte)

V jednom případě se partnerka biologické matky dokonce vymezovala vůči svojí pozici jako matky, ale vnímala se jako rodič, tedy genderově neutrální aktér. V tomto pojetí mělo dítě ve shodě s heteronormativním modelem pouze jednu matku a jednoho otce. Matkou byla žena, která dítě porodila, a otcem biologický otec, tedy muž, který daroval spermii. V některých sdílených rodičovstvích tvořených více rodiči podobné názory také zaznívaly, ovšem vedle těch, které sociální rodiče stavěly do role dalších rodičů. V takových uskupeních se pak nacházeli až čtyři rodiče.

Prožitky otcovství ve stejnopohlavních párech

Rozdílné oproti lesbickým zkušenostem s mateřstvím či rodičovstvím byly prožitky mužů gayů, kteří tvrdili, že v jejich případě není vztah k dítěti odlišný na základě toho, kdo z nich je biologickým otcem nebo pěstounem či otcem, který si dítě osvojil. Údajně je tomu tak proto, že děti tento rozdíl ve svém raném věku nevnímají a chovají se k oběma z nich stejně. V žádném z rozhovorů s gayi, kteří plánovali a získávali dítě společně, se neobjevila zmínka o tom, že by svoje otcovství vnímali odlišně na základě biologického příbuzenství. Jiná pozice druhého otce však byla patrná tam, kde se partneri seznámili až poté, co dítě bylo již naplánované či počaté pouze jedním z nich.

Shodný prožitek otcovství a rovnocenné postavení obou otců ve vztahu k dítěti v rozhovoru zdůrazňoval participant, který se zároveň přímo vymezoval vůči zkušenostem lesbického rodičovství:

[U] gayů je to jednodušší [v porovnání s lesbami] v tom, že to dítě nemá to pouto k tomu biologickému otci, že vlastně on [syn] bere oba úplně stejně. A to je u všech [rodičovských párů gayů], jo. Je to vlastně úplně jedno, jemu [synovi] je jedno, on neví, jestli já jsem biologický, nebo Ctibor [partner] ... je to výhoda vlastně u těch gayů, že vlastně ty děti berou ty táty úplně stejně, kdežto ty matky jsou na to dítě navázaný ... [neznáme] případ, kde by to dítě bylo nějakým způsobem fixovanější na biologického otce. A nedokáže to rozpoznat. (Cyril, biologický otec jednoho dítěte)

V ostatních rozhovorech byla srovnatelnost obou otců více implicitní. V některých případech dokonce o děti po narození více pečoval nebiologický otec, což vyplynulo z aktuálních pracovních možností a kariér obou otců. V případě dvojčat s dvěma různými otci¹² to bylo automatické, protože žádná z rodin si nemohla (či nechtěla) dovolit, aby oba rodiče zůstali společně doma pečovat a nepracovali.¹³ Častějším modelem bylo, že i pečující otec částečně při péči o nejmenší děti pracoval.

Ze zahraniční literatury jsou známé i případy, kdy stejnopohlavní gay rodiče záměrně nechtějí vědět, který z nich je otcem biologickým, případně to tají před okolím (Murphy 2013). Tímto postupem zcela záměrně vyrovnávají svůj vzájemný status nejen uvnitř páru, ale i navenek. To lze ovšem snadněji v zemích, kde oba muži mohou být zákonnými rodiči dítěte. Ve výzkumném souboru byl jeden pár, který postupoval podobně. Zákonným otcem dvojčat mohl v tomto případě být jen jeden otec z páru, protože se narodily v České republice jedné (surogátní) matce. Tento otec hrdě tvrdil, že děti jsou „geneticky naše“, tedy jeho a jeho manžela (uzavřeli manželství v USA). V rozhovoru zmínil, že pro něj a jeho partnera nebylo genetické otcovství důležité. Na otázku, koho je které dítě, odpověděl:

Neřešili jsme to. Nevíme, které geneticky je koho, a spousta lidí si myslím [myslí], že se to dá poznat vizuálně, protože Jáchym je víc podobný na mě a Jana víc na Jaroslava, ale nenechávali jsme si dělat genetický test, kdo je otcem kterého dítěte, takže obě dvě jsou naše. ... A geneticky mají vlastně společnou matku ... nevíme, neřešili jsme, které je koho. ... Není to pro nás důležité, máme dvě děti a máme oba dva obě dvě. (Jan, biologický/zákonný otec dvou dětí, genetický otec jednoho dítěte)

Asistovaná reprodukce umožňuje dříve nemožné kombinace zrození a přivádí aktéry do nestandardních okolností, se kterými se musí vyrovnávat (Martial 2019). Ovšem vždy s ohledem na jasně vymezené a omezené možnosti poskytované právním systémem. To neznamená, jako v tomto případě, že by si aktéři pro sebe a své blízké okolí nemohli zvolit jinou konceptualizaci, než která je dána legislativním rámcem. To je ostatně podstatou všech homoparentálních rodičovství v České republice, kde se navzdory zákonu považují oba stejnopohlavní rodiče za rodiče a jsou tak často přijímáni i sociálním okolím.

¹² Metody IVF (in vitro fertilizace, mimotělní oplodnění) umožňují vytvářet dříve nemožné kombinace. Mnohdy jsou do dělohy zavedena dvě vajíčka, aby se zvýšila naděje, že alespoň jedno z nich se bude dál vyvíjet a žena porodí dítě. Páry gayů využívající surrogátní mateřství pak často záměrně volí tu možnost, že jedno ze zaváděných vajíček je oplodněno spermií jednoho z nich a druhé spermií toho druhého. Pak mohou nastat tři varianty: 1) narodí se dvojčata, z nichž každé má jiného genetického otce, 2) narodí se jen jedno dítě, přičemž dopředu není známé, kdo ze dvou dárců bude genetickým otcem daného dítěte, 3) proces se nezdaří a žádné dítě se nenarodí.

¹³ V případech surrogátního mateřství realizovaného v zahraničí se sice otcové o dítě v ČR reálně starali téměř od jeho narození, ale ani jeden z nich neměl nárok na mateřskou dovolenou. Proces právního uznání otcovství dítěte narozeného v zahraničí totiž trval déle (rok i více) než období mateřské dovolené (28 týdnů).

Rodiče vně stejnopohlavních párů – genetický rodič, náhradní matka a biologický otec

Genetický rodič (žena či muž) v případech, kdy bylo dítě počato na klinice s pomocí metod asistované reprodukce a tímto rodičem byl neznámý dárcce, nehrál žádnou sociální roli v dalším životě homoparentálních rodin. Jeho potenciální význam by mohl vzrůst v případě vážných zdravotních problémů dítěte, kdy by bylo možné získat o něm potřebné informace, a případně jej dokonce zkontaktovat. To platilo při početí v USA nebo v Dánsku, nikoliv v České republice, kde podle aktuálně platného práva není vzájemná identifikace dárců a příjemců genetického materiálu možná.

V případech surrogátních mateřství pak byli otcové a někdy i děti v kontaktu se ženou, která dítě porodila.¹⁴ U otců ve výzkumném souboru to bylo podpořeno i legislativou, protože v daných případech byly surrogátní matky uvedeny v rodných listech dětí. Podle přesvědčení participantů je to tak pro rodiče a děti jednodušší. Děti jsou následně soudem svěřené do péče otce. Kontakt s náhradními matkami otcové udržovali, každý rok i častěji jim psali, volali a posílali fotografie dětí. Pokud děti projevíly zájem, s matkou se sešly, a měly tak možnost ji osobně poznat. V některých případech k tomu došlo, v jiných ne či zatím ne. Takové možnosti se otcové nebránili a považovali to za vhodný postup. Vztah v rovině oboustranného zájmu, až přátelství byl mezi otci a surrogátní matkou udržován. Náhradní matka byla často nazývána jménem nebo byla stavěna do role „tety“, někoho, kdo páru hodně pomohl:

... je to prostě hodná teta. My známe celou rodinu od Julie [náhradní matky], Julie zná celou naši rodinu, takže je to takové jako na té přátelské úrovni. (Jan, biologický otec jednoho dítěte a sociální otec jednoho dítěte)

Nejen s náhradními matkami v České republice, ale i s těmi, které byly ve Spojených státech, byli otcové a děti v kontaktu, a to i osobním:

Jsme pořád v kontaktu a udržujeme velmi přátelské vztahy a děti [její a naše] se tak taky celkem dobře znají už a poznávají a jezdíme tam třeba v létě na dovolenou a tak. (Tomáš, sociální otec dvou dětí a biologický otec jednoho dítěte)

Zpravidla se jednalo o ženy, které měly i vlastní děti, některé porodily další dítě i jinému páru. Zjištění odpovídá poznatkům ze Švédska, kde je rovněž za významnější gayi považována matka gestační než matka genetická (Malmquist a Höjerström 2020). Tento postoj je patrně posilován přístupem odborníků z reprodukčních klinik v USA (Winter 2021: 178), jejichž služby čeští otcové využili. Zatímco kontakt s náhradní matkou byl podporován, kontakt s genetickou matkou běžně možný nebyl, rodiče o ní získali jen základní informace.

Postavení druhého biologického a zároveň genetického rodiče – muže – je v homoparentálních rodinách velmi různorodé. Vyskytuje se celá škála variant od anonymního dárcce po známého dárcce nezasahujícího do výchovy, prezentovaného malému dítěti jako „nějaký hodný pán, který nám [matkám, rodině] pomohl“, přes dárcce – otce, který se někdy s dítětem setkal, až po angažované otce, kteří se na výchově dítěte významně podílejí a mají s ním

¹⁴ Vždy to byla jiná osoba než genetická matka dítěte.

úzký vztah. Poslední varianta je běžná v tzv. sdílených rodičovstvích, někdy tam, kde děti byly počaty v heterosexuálních vztazích, ale i v jiných případech, kde lesbické ženy považují za vhodné, aby jejich dítě mělo otce, a podaří se jim najít vhodného muže pro početí, který tuto roli zastává. Výzkum ukázal, že se nejedná o statické kategorie, ale mohou se proměňovat s tím, jak dítě vyrůstá, mění se jeho potřeby i situace samotných biologických rodičů, jejich partnerských vztahů apod. Mnohé lesbické matky mladších dětí si „nechávaly otevřené dveře“ pro to, aby v případě potřeby mohly druhého biologického rodiče zkontaktovat a dítě ho mohlo poznat, pokud o to projeví zájem.

Celkově ve výzkumném souboru převažovaly případy, kdy se druhý biologický (genetický) rodič vně rodiny (žena v rodinách gayů nebo muž v rodinách leseb) do výchovy dítěte nezapojoval. U párů gayů to platilo vždy, s výjimkou sdílených rodičovství. U leseb většinou, ale vyskytly se i případy, kdy ženy oceňovaly, že jejich dítě má obsazenu i roli otce. Vyjma záměrně volených sdílených rodičovství to však bylo spíše výjimečné. V rozhovoru svoji pozitivní zkušenost s otcem dítěte vyjádřila jedna z participantek: „[J]sem ráda, že máme i toho tatku, že spousta [lesbických žen] nechtějí vůbec, že chtějí dárcce, nechtějí [otce].“ (Lenka, sociální matka dvou dětí a biologická matka jednoho dítěte)

Rozdíl mezi „dárcem“ a „otcem“ je někdy málo zřetelný a může se v čase proměňovat, jak potvrdily i zahraniční výzkumy (Nordqvist 2014; Dempsey 2012). Výzkum z Austrálie ukázal, že muži (biologičtí otcové vně lesbických rodin) vnímali svoji roli různě a vyskytovalo se mnoho podob jejich role. Dempsey (2012) identifikovala čtyři základní kategorie: dárcce spermatu, hodný strýc, víc otec než dárcce spermatu, víc dárcce spermatu než otec.

Diskuse a závěr

Stejnopohlavní rodiče velmi často v rozhovorech deklarovali svoji rovnocennost a stejný význam ve vztahu k dítěti, což lze vnímat i jako reakci na jejich reálné životní zkušenosti, ve kterých rovnocenní nejsou. Nikoliv jen navenek, ale i mezi sebou si shodný význam vzájemně potvrzovali. Nepochybně to pomáhalo vyrovnávat jejich asymetrický vztah, a to nejvíce tam, kde jeden byl právoplatným zástupcem všech dětí a druhý žádného. V takových případech sociální rodiče zpravidla velmi negativně vnímali, že je jim z důvodu stejného pohlaví upřena možnost založit právní vztah k dítěti. Zakoušeli tak mnohdy pocity nerovného postavení, bezmoci, frustrace a strachu, že dítě mohou ztratit. V každodenním životě, ale zejména pro případ možného vývoje sestávajícího například z rozpadu partnerství nebo nedostupnosti či úmrtí biologického a zákonného rodiče, si sociální rodiče byli vědomi toho, že nemají právní nárok na vztah s dítětem, a jsou tak plně odkázáni na laskavost druhých lidí, zda jejich postavení jako rodiče přijmou, nebo ne. Tyto zkušenosti odpovídají zjištěním z výzkumů stejnopohlavních matek z Irska, kde do roku 2020 rovněž nebylo možné přiosojit si dítě partnera stejného pohlaví (McInerney et al. 2021).

Dále bylo zjištěno, že pokud někdo z homoparentálních rodičů, kteří plánovali a získali dítě či děti společně, připouštěl rozdíl mezi vnímáním a prožitky rodičovství biologického a sociálního, byly to ženy, nikoliv muži. Musí být nicméně uvedeno, že výzkumný soubor zahrnoval pouze čtyři páry gayů, ve kterých bylo možné situaci srovnávat. V dalších

pěti párech buď pár neplánoval a nezískával dítě společně, nebo měl dítě či děti v náhradní rodinné péči a biologickým rodičem tak nebyl ani jeden muž z daného páru.

Výzkumy homoparentálních rodin potvrzují dřívější zjištění sociálních antropologů, že sociální rodičovství je významnější než rodičovství biologické. Homoparentální rodiny narušují heteronormativní model rodičovství a paradigma, ve kterém jsou jako rodiče vnímáni dva lidé opačného pohlaví. Naopak výrazně akcentují význam sociálního rodičovství na úkor rodičovství biologického. V tomto ohledu jdou ruku v ruce s nejmodernějšími postupy asistované reprodukce, které rovněž přispívají k akcentaci sociálního rodičovství oproti tomu genetickému, zákonným rodičem se tak stává „objednavatel dítěte“,¹⁵ nikoliv dárce genetického materiálu (UNESCO 2019: 21). Přitom postupy asistované reprodukce využívají jak páry heterosexuální, tak homosexuální, i když ti druzí při stávající české legislativě spíše v šedé zóně, nebo v zahraničí.

Homoparentální rodiny se vymykají zařazenému genderovému řádu. Navíc kladou důraz na sociální rodičovství, které je částí veřejnosti vnímáno oproti biologickému rodičovství jako horší a „nepřirozené“. Právě tyto okolnosti se podle mého soudu podílí na tom, proč není snadné nové paradigma stejnopohlavního rodičovství prosadit. Zda společnost přijme nový koncept homoparentální rodiny a rodičovství, bude záležet i na politických rozhodnutích. Pokud bude druhý stejnopohlavní rodič uznán jako zákonný rodič právním řádem, alespoň v případech tzv. přisvojení dítěte partnera, lze předpokládat, že postavení homoparentálních rodin bude v české společnosti značně posíleno. Veřejné mínění je možnosti osvojení dítěte partnera spíše nakloněno, podle výzkumu CVVM z roku 2019 si 60 % dospělé populace v ČR myslelo, „že by homosexuálové měli mít právo na adopci dětí svého partnera či partnerky“ (CVVM 2019: 1).

Diskuse a rozhodnutí v této oblasti se v evropských zemích zpravidla odvolávají na nejlepší zájem dítěte, který by měl být sledován a naplňován, jakož i na článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, který ustavuje právo na respektování soukromého a rodinného života. V zájmu dětí vyrůstajících v homoparentálních rodinách pak v tomto kontextu je, aby měly dva rodiče, kteří se o ně reálně starají, namísto jednoho. Zrovnoprávnění druhého stejnopohlavního rodiče přináší větší stabilitu a jistotu daným rodinám. Zároveň je ovšem potřeba počítat s tím, že s přijetím možnosti přisvojení dítěte stejnopohlavním partnerem bude patrně v některých případech docházet k eliminování právního postavení druhého biologického rodiče. Ten v některých současných českých homoparentálních rodinách figuruje namísto stejnopohlavního rodiče. U surogátních mateřství by to byla pro otce vítaná změna, ve sdílených rodičovstvích by to mnohdy patrně oslabilo právní pozici otce a místo něj by zřejmě byla do rodného listu dítěte zapsaná partnerka biologické matky. Česká společnost a její právní řád totiž zatím nejsou otevřené možnosti, že by dítě mohlo mít více než dva rodiče. O tom neuvažovali ani samotní účastníci výzkumu, dokonce ani ne v případech sdílených rodičovství, kde se v pozici rodiče (biologického či sociálního) ve vztahu k jednomu dítěti nacházeli tři nebo čtyři lidé. Ti všichni uvažovali vždy pouze o možnosti mít dva rodiče a jednoznačně vycházeli z aktuálně platného normativu a práva. To, co by chtěli v legislativě

¹⁵ Tedy ten, kdo měl prokreační záměr (*procreative intent*). Tento přístup ke stanovení zákonného rodičovství vznikl v souvislosti s technologiemi asistované reprodukce.

změnit, bylo zavedení možnosti stát se druhým zákonným zástupcem dítěte i v případě, že první rodič byl stejného pohlaví.

Lze předpokládat, že v budoucnosti dojde k dalším posunům a redefinicím rodičovských rolí a dost možná i ke změně právních vymezení. K sociálnímu rodičovství bude patrně více přihlíženo a lze očekávat, že nabyde na významu. V souvislosti s otcovstvím o tomto postupu jako vhodném a v souladu s nejlepším zájmem dítěte pojednávali například Joamets a Kerikmäe (2016), a to nikoliv pouze vzhledem ke stejnopohlavním párům, ale obecně. Stále čtenější využívání technik moderní reprodukce a vysoká rozchodovost rodičovských párů zvyšuje význam sociálního rodičovství.

Již v současnosti se v některých zemích, např. na Novém Zélandu, ve Velké Británii, Belgii či Nizozemsku, ozývají hlasy a požadavky volající po dalším přiblížení právního statusu realitě. Opět obhajované nejlepším zájmem dítěte, případně i zájmem všech zainteresovaných ve sdílených rodičovstvích leseb a gayů. Ve sdílených rodičovstvích totiž nemá dítě pouze dva rodiče, ale často tři nebo čtyři. Tyto hlasy volají po tom, aby se legislativní stránka přizpůsobila reálně žitým modelům a reagovala na značnou diverzitu současných rodin (např. Cammu 2019; Surtees a Bremner 2020). Víc než dva právně uznané rodiče současně je možné získat v některých státech USA nebo v Kanadě. Evropské prostředí je v tomto ohledu zatím konzervativní, a i někteří autoři plédující za uznání sociálního rodičovství poukazovali na to, že v nejlepším zájmu dítěte je mít maximálně dva rodiče. Více rodičů vychovávajících dítě v souladu s vlastní mravní, kulturní a náboženskou ideologií může údajně dítě vážně poškodit. Proto je riskantní, aby mělo dítě víc rodičů než dva (Joamets a Kerikmäe 2016: 34). Nicméně by mělo být zmíněno, že i v Evropě se začínají ozývat opačné hlasy. Například Zlotnik (2016) ve své práci obhájené na Právnické fakultě Univerzity v Leidenu (Nizozemsko) dokazovala, že v nejlepším zájmu dítěte je mít víc rodičů než dva, pokud to odpovídá realitě a požadavkům a přáním dítěte. Omezení na dva rodiče je údajně spíše nejlepším zájmem rodiče, nikoliv dítěte (Zlotnik 2016). Autoři obou táborů se shodnou, že pro snazší rozhodování soudů by bylo vhodné v právním řádu jasně vymezit základní užívané termíny, především často užívaný pojem „nejlepší zájem dítěte“ (Joamets a Kerikmäe 2016), podobně jako by měla být stanovena jasná definice rodiny a rodičovství (Zlotnik 2016). Pak by bylo možné snadněji určit, co je v nejlepším zájmu dítěte, což je při stávajícím širokém vymezení mnohdy velmi obtížné a každý případ musí být řešen a složitě posuzován zcela individuálně.

Literatura

- BARNES, John Arundel. 1961. „Physical and Social Kinship.“ *Philosophy of Sciences* 28(3): 296–299.
- BARNARD, Alan a Jonathan SPENCER. 1996. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London: Routledge.
- BOS, Henny, Nanette GARTRELL, Jaap ROELEVELD a Guuske, LEDOUX. 2016. „Civic Competence of Dutch Children in Female Same-Sex Parent Families: A Comparison with Children of Opposite-sex Parents.“ *Youth & Society* 48(5): 628–648.

- BUREŠOVÁ, Kateřina. 2020. *Rodičovství a partnerství gayů a leseb v českém právu*. Praha: SoÚ AV ČR. Cit 15. června 2022 (https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/buresova-rodicovstvi_a_partnerstvi_gayu_a_leseb_v_ceskem_pravu.pdf).
- BÜCHLER, Andrea a Helen KELLER (eds.). 2016. *Family Forms and Parenthood. Theory, and Practice of Article 8 ECHR In Europe*. Cambridge: Intersentia.
- CAMMU, Nola. 2019. „Legal Multi-parenthood‘ in Context: Experiences of Parents in Light of the Dutch Proposed Family Law Reforms.“ *Family and Law*. DOI: 10.5553/FenR/000042
- CRESWELL, John W. 2013. *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Approaches*. London: SAGE.
- CVVM. 2019. *Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2019*. Tisková zpráva. Cit. 10. května 2022 (https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4940/f9/ov190607.pdf).
- CVVM. 2020. *Postoje českých občanů k partnerství, manželství a rodičovství – únor 2020*. Cit. 10. května 2022 (https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5175/f9/ov200325.pdf).
- ČSÚ. 2013. *Partnerské svazky osob stejného pohlaví v České republice a v Evropě*. Cit. 10. května 2022 (<https://www.czso.cz/documents/10180/20533820/csav102413opr.pdf/952872bd-1745-4ce0-a21b-c30bbc03ef47?version=1.0>).
- ČSÚ. 2020. *Demografická příručka 2019*. Praha: ČSÚ. Cit. 10. května 2022 (<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2019>).
- DEMPSEY, Deborah. 2012. „More Like a Donor or More Like a Father? Gay Men’s Concepts of Relatedness to Children.“ *Sexualities* 15(2): 156–174.
- EMMEL, Nick. 2013. *Sampling and Choosing Cases in Qualitative Research. A Realist Approach*. London: SAGE.
- FIŠEROVÁ, Vlasta. 1996. „Rodina.“ Pp. 940–943 in *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- GABB, Jacqui. 2004. „Critical Differentials: Querying the Contrarities between Research on Lesbian Parent Families.“ *Sexualities* 7(2): 171–87.
- GABB, Jacqui. 2005. „Lesbian M/Otherhood: Strategies of Familial-Linguistic Management in Lesbian Parent Families.“ *Sociology* 39(4): 585–603.
- GATES, Gary J. 2015. „Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-sex Couples.“ *The Future of Children* 25(2): 67–87.
- GOLDBERG, Abbie E. a Maureen PERRY-JENKINS. 2007. „The Division of Labor and Perceptions of Parental Roles: Lesbian Couples across the Transition to Parenthood.“ *Journal of Social and Personal Relationships* 24(2): 297–318.
- GUEST, Greg, Kathleen M. MacQUEEN a Emily E. NAMEY. 2012. *Applied Thematic Analysis*. London: Sage.
- JOAMETS, Kristi a Tanel KERIKMÄE. 2016. „European Dilemmas of the Biological Versus Social Father: The Case of Estonia.“ *Baltic Journal of Law & Politics* 9(2): 23–42
- HAŠKOVÁ, Hana, Hana MAŘÍKOVÁ, Zdeněk SLOBODA a Kristýna POSPÍŠILOVÁ. 2022. „Childlessness and Barriers to Gay Parenthood in Czechia.“ *Social Inclusion* 10(3). <https://doi.org/10.17645/si.v10i3.5246>
- HAŠKOVÁ, Hana a Zdeněk SLOBODA. 2018. „Negotiating Access to Assisted Reproduction Technologies in a Post-Socialist Heteronormative Context.“ *Journal of International Women’s Studies* 20(1): Article 5. Cit 10. dubna (<https://vc.bridgew.edu/jiws/vol20/iss1/5>).
- KINSEY, Caroline L. 2009. „The Role of The Psychological Parent in the Dissolution of the Homosexual Relationship.“ *International Journal of Discrimination and the Law* 10(3): 133–148.
- KUCHAŘOVÁ, Věra et al. 2019. *Česká rodina na počátku 21. století. Životní podmínky, vztahy, potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- KUCHAŘOVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. 2020. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV. Cit 20. dubna 2022 (<https://>

- www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va%20o%20roodin%C4%9B%202020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd).
- KUTÁLKOVÁ, Petra. 2015. *Duhové rodiny ve stínu státu*. Praha: Prague Pride. Cit 15- května 2022 (<https://praguepride.cz/cs/kdo-jsme/media-download/publikace/12-duhove-rodiny-ve-stinu-statu/fil>).
- KUTÁLKOVÁ, Petra a Magdalena SKŘIVÁNKOVÁ. 2018. *Sešíváné rodiny. Nový život zevnitř i zvenku*. Praha: Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu.
- MALMQUIST, Anna a Sonja HÖJERSTRÖM. 2020. „Constructions of Surrogates, Egg Donors, and Mothers: Swedish Gay Fathers’ Narratives.“ *Feminism & Psychology* 30(4): 508–528.
- MARTIAL, Agnès. 2019. „Multi-Parenthood and Contemporary Family Forms in French Studies.“ *Antropologia* 6 (2): 13–26. DOI: <http://dx.doi.org/10.14672/ada2019157613-26>
- MAŘÍKOVÁ, Hana a Marta VOHLÍDALOVÁ. 2019. „Bariéry versus preferované formy rodičovství u neheterosexuální populace.“ *Fórum sociální politiky* 13(6): 20–26.
- MAZREKAJ, Deni, Kristof DE WITTE a Sofie CABUS. 2020. „School Outcomes of Children Raised by Same-sex Parents: Evidence from Administrative Panel Data.“ *American Sociological Review* 85(5): 830–856.
- MCINERNEY, Anna, Mary CREAMER a Elizabeth NIXON. 2021. „The Motherhood Experiences of Non-Birth Mothers in Same-Sex Parent Families.“ *Psychology of Women Quarterly* 45(3): 279–293. DOI: 03616843211003072
- MEEZAN, William a Jonathan RAUCH. 2005. „Gay Marriage, Same-sex Parenting, and America’s Children.“ *The Future of Children* 15(2): 97–115.
- MENDOS, Lucas Ramón, Kellyn BOTHA, Rafael CARRANO LELIS, Enrique López de la PEÑA, Ilia SAVELEVAND a Daron TAN. 2020. *State-Sponsored Homofobia 2020. Global Legislation Overview Update*. Geneva: ILGA. Cit. 12. června 2022 (https://ilga.org/downloads/ILGA_World_State_Sponsored_Homophobia_report_global_legislation_overview_update_December_2020.pdf).
- MOŽNÝ, Ivo. 1990. *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*. Brno: Blok.
- MURPHY, Dean A. 2013. „The Desire for Parenthood: Gay Men Choosing to Become Parents through Surrogacy.“ *Journal of Family Issues* 34(8): 1104–1124.
- NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. 2011. *Matky kuráže. Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- NEŠPORA, Olga. 2021. *Homoparentální rodiny*. Praha: VÚPSV. Cit 21. října 2022 (https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_486.pdf).
- PADAVIC, Irene a Jonniann BUTTERFIELD. 2011. „Mothers, Fathers, and ‚Maters‘ Negotiating a Lesbian Co-parental Identity.“ *Gender & Society* 25(2): 176–196.
- PATTERSON, Charlotte J. 2006. „Children of Lesbian and Gay Parents.“ *Current Directions in Psychological Science* 15(5): 241–244.
- POLÁŠKOVÁ, Eva. 2009. *Plánovaná lesbická rodina. Klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita.
- RYAN-FLOOD, Róisín. 2005. „Contested Heteronormativities: Discourses of Fatherhood among Lesbian Parents in Sweden and Ireland.“ *Sexualities* 8(2): 189–204.
- SLOBODA, Zdeněk. 2016. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Libčice nad Vltavou: Pasparta Publishing.
- SOKOLOVÁ, Věra. 2004. „A co děti? ...‘ Gay a lesbické rodičovství: Homofobie a genderové stereotypy v české společnosti.“ Pp. 81–96 in Lenka FORMÁNKOVÁ a Kristýna RYTÍŘOVÁ (eds.). *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí.
- SOKOLOVÁ, Věra. 2009. „Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství.“ *Sociologický časopis* 45(1): 1–31.
- SURTEES, Nicola a Philip BREMNER. 2020. „Gay and Lesbian Collaborative Co-Parenting in New Zealand and the United Kingdom: ‚The Law Doesn’t Protect the Third Parent‘.“ *Social & Legal Studies* 29(4): 507–526.

Olga Nešporová: „Já jsem právně úplně mimo“ – Zkušenosti rodičů z homoparentálních rodin...

UNESCO. 2019. *Report of the IBC on Assisted Reproductive Technologies (ART) and Parenthood*. Cit 20. října 2022 (<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367957>).

WINTER, Broneyn. 2021. *The Political Economy of Same-Sex Marriage. A Feminist Critique*. London, New York: Routledge.

ZLOTNIK, Daniella. 2016. *Children and the Changing Picture of Family: A Child-Centred and Rights Based Approach to Multiple Parent Families*. Magisterská práce, Leiden University, Faculty of Law. Cit 15. června 2022 (<https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/rechtsgeleerdheid/instituut-voor-privaatrecht/daniella-zlotnik---thesis---a-child-centered-and-rights-based-approach-to-multiple-parent-families-final-11.7.2016..pdf>).

Autorka

Olga Nešporová působí jako výzkumná pracovnice ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí a externě přednáší na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Využívá především kvalitativní výzkumné metody, ráda kombinuje kvalitativní a kvantitativní přístupy a podle možností provádí longitudinální výzkum. Odborně se věnuje tématům z oblasti sociologie rodiny, rodinné politiky a sociální antropologie smrti.

Kontakt: olga.nesporova@vupsv.cz